

## Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 22 (2001)

Δελτίον ΧΑΕ 22 (2001), Περίοδος Δ'. Στη μνήμη του Μανόλη Χατζηδάκη (1909-1998)



**Μανόλης Χατζηδάκης. ο «αιώνια νέος»**

Γιώργος ΓΑΛΑΒΑΡΗΣ

doi: [10.12681/dchae.327](https://doi.org/10.12681/dchae.327)

### Βιβλιογραφική αναφορά:

ΓΑΛΑΒΑΡΗΣ Γ. (2011). Μανόλης Χατζηδάκης. ο «αιώνια νέος». *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 22, 17-18. <https://doi.org/10.12681/dchae.327>



# ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΗΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Μανόλης Χατζηδάκης, ο «αιώνια νέος»

---

Γιώργος ΓΑΛΑΒΑΡΗΣ

Τόμος ΚΒ' (2001)

ΑΘΗΝΑ 2001

## Μανόλης Χατζηδάκης, ο «αιώνια νέος»

Σήμερα συμπληρώνεται ένας χρόνος από την ημέρα της εκδημίας του Μανόλη Χατζηδάκη. Έφυγε ξαφνικά και έφυγε νέος. Στη μακρόχρονη ζωή του –γεννήθηκε το 1909 στο Ηράκλειο Κρήτης–, νίκησε το χρόνο και παρέμεινε πάντα νέος. Και έτσι μένει στη μνήμη μας και στο έργο του, που μεταδίδει το όραμα ενός ανήσυχου μυαλού και τη δροσιά της νεότητας. Είχε προικισθεί όχι μόνο με μεγάλα δώρα, αλλά και η καρδιά του είχε πολλούς χώρους για πολλές αγάπες. Και αυτό που κυριαρχούσε μέσα του ήταν η ανησυχία να συλλάβει το νόημα όλων αυτών που αγάπησε.

Ξεκίνησε από την Κρήτη για να ακολουθήσει πανεπιστημιακές σπουδές στην Αθήνα και με τη φροντίδα του μεγάλου ευεργέτη Αντωνίου Μπενάκη να ανοίξει τα φτερά του σε μεγάλες σχολές της Δύσης, στο Παρίσι και στο Βερολίνο, κοντά σε μεγάλους δασκάλους, που του άνοιξαν νέους ορίζοντες. Έτσι άρχισε να οδεύει τη μακρά λεωφόρο της Ιστορίας της Τέχνης, που οδηγεί πέρα από την Ελλάδα και τα ευρωπαϊκά όρια, πέρα από ληξιαρχικές πράξεις γεννήσεως και γαμήλιες τελετές.

Η επιστροφή του στην Ελλάδα σημαίνει σειρά ουσιαστικών προσφορών στην πνευματική ζωή του τόπου και ιδιαίτερα στη αρχαιολογία και τέχνη, περιοχές που τις κοσμούσαν κυρίως οι προσωπικότητες των Γ. Σωτηρίου, Α. Ορλάνδου, Α. Ευγγόπουλου. Αρχαιολόγος, τεχνοκρίτης, διευθυντής δύο μεγάλων μουσείων στην Αθήνα, στα οποία η πολυεδρική του παιδεία προσφέρει πολλά –αλλά και στην οποία ανταποκρίνονται τα δύο μουσεία θετικά και με κατανόηση–, αγωνίζεται για τη συντήρηση των ελληνικών θησαυρών, την ορθή παρουσία τους και τη διάδοση του μηνύματός τους. Η αγωνία του για τη συντήρηση των μνημείων εκφράζεται, μεταξύ πολλών άλλων, στο κεφάλαιο Σινά, και ιδιαίτερα στην αλληλογραφία του με τον μακαριστό αρχιμανδρίτη Γρηγόριο Σιναΐτη στις αρχές της δεκαετίας του 1960, που φυλάσσεται στα αρχεία της Ιεράς Μονής Σινά. Ταυτοχρόνως υψώνει έργα-μνημεία που χαράζουν νέους δρόμους στην επιστήμη και του εξασφαλίζουν διεθνή αναγνώριση.

Το έργο του είναι πολύ γνωστό. Επισημαίνω επιλογικά τους κύριους σταθμούς του: Ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος και η κρητική ζωγραφική, η βυζαντινή εικόνα, η θεώρηση της τέχνης που ακολούθησε την Άλωση της Κωνσταντινούπολης. Οι σταθμοί αυτοί προσέφεραν μια σειρά από μεγάλα έργα.

Στη μακρόχρονη πορεία του ο Χατζηδάκης δεν έπαυσε να συναναστρέφεται νέους ανθρώπους. Έγινε δάσκαλός τους, δημιούργησε και διατήρησε φιλίες μέχρι το τέλος της ζωής του. Επιθυμούσε την ανθρώπινη επικοινωνία και ήταν αυτή του η διάθεση, νομίζω, που τον ώθησε στη διδασκαλία της βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης στον Μορφωτικό Σύλλογο Αθηναίων και στη Σχολή Ξεναγών. Και αυτό το χάρισμα επικοινωνίας αποτελεί μιαν άλλη πτυχή της πολύπλευρης προσωπικότητάς του.

Με τους νέους ένιωθε άνετα, μιλούσε τη γλώσσα τους. Το όργανο της γλώσσας έπαιξε σημα-

ντικό ρόλο στη μετάδοση των ιδεών του με τα γραπτά του. Τα γραπτά του Χατζηδάκη είναι αφηγήματα που διηγούνται, περιγράφουν, συναρπάζουν, αλλά και προκαλούν. Πάνω απ' όλα, μας εντυπωσιάζει η πρωτοτυπία της έκφρασης, η φρεσκάδα και η καθαρότητα του λόγου. Κάθε λέξη έχει τη δική της βαρύτητα, τη δική της εικόνα που οδηγεί στο όραμα το οποίο θα αναπλάσει ο αναγνώστης με τη δική του δυνατότητα. Ο Χατζηδάκης μεταχειρίστηκε τη γλώσσα με έμφυτη ευαισθησία. Είχε τη σπάνια ικανότητα να αισθάνεται, να συλλαμβάνει και να αποδίδει όλες τις αποχρώσεις και τις ποικιλίες της έννοιας. Ας ξαναδιαβάσουμε τα κείμενά του για τον Θεοτοκόπουλο και τον Μυστρά. Παραθέτω, ως ελάχιστο δείγμα, μερικές προτάσεις που αναφέρονται στο δεύτερο ζωγράφο της Περιβλέπτου του Μυστρά, από το βιβλίο του *Μυστράς*, Αθήνα 1956, σ. 80: «Έκφράζει όμως αυτός περισσότερο μυστικό πάθος με τὸ ρυθμὸ πὸν κυριαρχεῖ σ' ὅλη τὴν παράσταση. Στὴν περίφημη Θεία Λειτουργία, οἱ ἄγγελοι, ἄβροῖ, φωτεινοί, λευκοφορεμένοι, σπεύδουν μετάρσιοι, σὲ ρυθμικὴ πομπὴ νὰ προσκομίσουν τὴν Δωρεὰ –εἶναι ἡ μυστικότερη στιγμή τῆς Μεγάλης Εἰσόδου τῶν Δώρων– στὴν ἀλύγιστη μορφὴ τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως... Τὴν ἰδιαίτερη σφραγίδα τοῦ δίνει τὸ πλάσιμο: καστανὸ χρῶμα με λίγα λεπτὰ ἄσπρα φῶτα, πὸν προσδίδουν ἔντονη καὶ νευρώδη πλαστικότητα, ἀντίθετα με τὸ ἀπαλὸ πλάσιμο τοῦ ζωγράφου Α».

Ας προσέξουμε την επιλογή και χρήση των επιθέτων, αλλά και τον ρυθμὸ ενός μουσικὸ *crescendo* που ακολουθούν οι μετάρσιοι ἄγγελοι για να φθάσουν ενώπιον του Μεγάλου Αρχιερέως. Ακόμη, ας επιχειρήσουμε να συλλογισθούμε το μέγεθος της αντίθεσης μεταξύ του *ἀβροῦ* και του *ἀλύγιστου*. Ο Χατζηδάκης μας ανεβάζει πέρα από τα απλά αισθήματα. Οι λέξεις γίνονται σύμβολα, που μας αποκαλύπτουν τον αντικειμενικὸ κόσμο της έννοιας. Θα ήθελα πολύ χώρο για να αναλύσω εδώ τις ποικίλες έννοιες των φωτεινών, μετάρσιων αγγέλων και της ἀλύγιστης μορφῆς του Μεγάλου Αρχιερέως. Ας σημειώσω μόνον ὅτι στις γραμμές αυτές, που μόλις παράθεσα, έχουμε ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὸν κόσμο των αισθημάτων και των αισθητῶν και ἀπὸ τὸ ἄλλο τὸν ἀπέραντο κόσμο των νοητῶν.

Ἡ γλώσσα ἦταν και αὐτὴ ἄλλο χαρακτηριστικὸ της προσωπικότητάς του, τὴν ὁποία, ὅσο και αν προσπαθούμε να τονίζουμε με δυνατὰ, εκφραστικὰ περιγράμματα, δεν μπορούμε να περιγράψουμε. Ωστόσο, θα συνεχίσουμε τὴν προσπάθεια και θα συνεχίσουμε να επικοινωνούμε μαζί του. Για ὅσους εἶχαμε τὴν καλὴ τύχη να τὸν γνωρίσουμε προσωπικά, ὁ Χατζηδάκης θα παραμείνει ὁ βαθύτατα καλλιεργημένος ἄνθρωπος που, ἀκούραστος, προσπάθησε να συλλάβει τὴν ἀληθινὴ έννοια τῆς πνευματικῆς, καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Ἦταν ἓνας ἄνθρωπος προορισμένος να μείνει αἰώνια νέος. Το μυαλό του ἦταν φλογερό, τα γαλάζια του μάτια ἔκαιγαν ἀπὸ παράξενη, ἀνήσυχη φωτιά, και εἶχε κάτι τὸ ἀθλητικὸ στὴν προσωπικότητά του: τὴ ζωντάνια, τὴ δύναμη και τὴ φλόγα τῆς νεότητάς –τολμούσε.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΑΛΑΒΑΡΗΣ

Πρόεδρος

τῆς Χριστιανικῆς Αρχαιολογικῆς

Εταιρείας